

A népzeneről a saját dalig – egy többszólamú interjú

Az Oravecz Imre-különszám után rovatunk ismét rendhagyó témával jelentkezik – rövid, de átfogó elemzést próbálunk készíteni a magyar népzene aktuális helyzetéről, alakulástörténetének jelenlegi tendenciáiról, és egy sikeres debütáló album recenziójával kívánunk képet adni a népzeneészek egyediségéről. A *Hangpróba* hű marad azon célkitűzéséhez, hogy hazánk tehetséges fiataljainak bemutatkozási lehetőséget biztosítson: így idei első számunkban Szalay Fatima népdalénekes bemutatkozó lemezéről és az első saját daláról szeretnék rövidebben írni. Pontosabban: egyszerre közlöm a zenekar dalairól készült recenzióm és adom közre az énekessel készített interjúm cserepeit. Fatima válaszait változtatás nélkül, kurzívval szedve építettem a szövegembe, remélve, hogy egy izgalmas tér születhet ezáltal,¹ amelyben a laikus értelmező és a szerző közelebbről szemlélheti meg egymást. Ugyanarra a hét kérdésre válaszolunk, de a recenzióíró szövege befejezéséig, az énekesnő a lapszám megjelenéséig nem ismerheti meg a másik gondolatait. A játékos recenzió-interjú mellett Szalay Fatima összefoglalását közöljük a kortárs magyar nép- és világzenéről, arra mutatva példákat, hogy a mai zenészek milyen módon képesek újraértelmezni és saját zenéjükbe alakítani népzenei hagyományainkat.

*

2023 utolsó heteiben jelent meg az *amor fati* című album, amin egy feltörekvő zenekar előadásában ismerhetjük meg zenei folklórunk egy igen összetett oldalát. Szalay Fatima (ének), Danhauser Pál (hegedű), Dombi Bálint (brácsa), Szlama László (koboz), Tóth Máté (nagybőgő) és Avas Bendegúz (klarinét) a Zeneakadémián találkozott, külön-külön is aktív résztvevői a kortárs népzene világnak, az *amor fati* mint projekt sikere a csapaton belüli harmóniának, valamint a magasfokú kreativitásnak köszönhető. (F) *A zenekar barátságból született, a Zeneakadémián lettünk jóban a fiúkkal. És bár néha változik kicsit a felállás, a barátság*

BARÁTH TIBOR (1996) Kincsesbányán élő irodalomkritikus.

1 Továbbá a kurzívval szedett rész elé a következő jelölést teszem: (F).

változatlan. Először a vonós szekció lett meg: Danhauser Palkó (hegedű), Bálint Dombi (brácsa), Tóth Máté (bőgő), majd vendégzenészek behívtam Szlama Lacit (koboz) és Avas Bendegúzt (klarinét). Azóta már a fúvós és a pengetős szekció is állandó tagja a felállásnak, bár szinte minden posztra legalább két ember van, mert nagyon elfoglalt mindenki. Mivel Palkó elköltözött Erdélybe, mostanában Kónya Előddel és Biszak Benccével is dolgozom, mind a ketten fantasztikus hegedűsök. Bőgőzni Dénes Ábel jött velünk többször, pengetősök közül pedig Thorpe Gáspár (gitár), Korsós Kinga (koboz) és most Korbelyi Feci (gitár) is meg-megfordul a formációban. A gitár izgalmas hangszer a zenekarban, ahogy változott a zeném, úgy erősödött bennem az igény e hangszerre bizonyos dalokban. Hogy hogyan váltam frontemberré? Nehezen. Az elején abban reménykedtem, hogy nem én leszek az, aztán rájöttem, hogy a saját dolgaimnak az élére kell állni, és meg kell tanulnom képviselni magamat. Ez amúgy iszonyatosan nehéz, próbálok keveset hibázni, tanulom a kommunikációt, mindenféle háttérfeladat ellátását. Ami mindenképp „szeretem-dolog” a számomra, az az, hogy mennyire szeretem a zenésztársaimat. Azt hiszem, hogy iszonyú nehéz lenne úgy színpadra állni, hogy nem bízom bennük, hogy nem tartanak meg. De ilyen még sosem volt.

Szűk két esztendő alatt felkerültek a World Music Charts Europe 2014-es listájára, az énekes a Népművészet Ifjú Mestere kitüntetésben részesült, a zenekar pedig több rangos külföldi fesztiválra is meghívást kapott. Debütáló lemezük azonban nem csak az elismerések okán érdemel kitüntetett figyelmet: az átgondolt szelektálásnak, valamint a koncepció következetes érvényesítésének köszönhetően a lemez egyszerre lett nagyon zárt és rendkívül nyitott – bár minden dal a szerelemről szól, a gazdag érzelmi tabló, a soknyelvűség és a műfaji keveredések révén jócskán túllépi a határait – végeredményben a magyar népzene karakteréről és milyenségéről is beszél; na de miként teszi ezt? (F) *A nyelvi és zenei sokféleség azért volt nekem borzasztóan fontos, mert a népzene alapvetően egy olvasztótégely. És nem a kirekesztésnek, hanem a sokféleségnek a manifesztuma. A soknyelvűséggel (magyar, román, török, cigány, horvát dalok) azt szeretném megjeleltetni, hogy a nyelvi, kulturális sokféleségünkből fakad rengeteg kulturális javunk, gazdagságunk. Bartók Béla hangsúlyozta, hogy a közöst kell keresni, ami összeköt minket, nem azt, ami elválaszt.*

Az album közel egy órára, azonban csak tíz cím szerepel a dallistán – és ez a jellegzetesség sokat elárul a koncepció kettős céljáról: egyrészt a bekerült népdalok (s népdal-részletek) szigorú rostálás eredményeképpen kerültek fel a lemezre, másrészt a viszonylag hosszúra szabott játékidő elegendő teret ad a zenészeknek, hogy virtuozitásukat megmutathassák, hogy egy-egy kompiláció szélesebb rálátást biztosítson bizonyos területek és korok sajátosságaira. Mivel az énekesnő a magyar mellett románul, romául, horvátul és törökül is énekel, a hallgatók autentikus népzenevel találkozhatnak; az album egyik legmeghatározóbb vonása az, hogy megmutatja a magyar folklór sokszínűségét, azt, hogy mekkora hatással voltak hagyományainkra és zenéinkre a velünk együtt élő nemzetiségek. Az album végeredményben egyszerre kérdez rá, és nyújt alternatívát népzeneink meghatározhatóságára. (F) *Az első lemezünk amor fati*

címen jelent meg, és a zeneakadémia utolsó éveinek zenei anyagát tartalmazza főként, és valóban elég hosszú lett. Akkor és azóta is, ha népzenei játszunk, szinte csak az erdélyi anyagból válogatunk, ez mindig is így volt velem, és ebben egymásra találtunk a vonós zenekartársaimmal. Azok közül is a számomra legkedvesebb területekről kerültek rá dal-lamok: Szék, Gyimes, Kalotaszeg, Palatka, Szászcsávás. Az utóbbi kettő településnek a román és cigány zenei anyagából is válogattunk, nagyon szeretem ezeket a zenéket, és fontos rendezőelvé volt a lemeznek a többnyelvűség, többkultúrújúság. A zenekar másik része (pengetős-fúvós) mindig a világzenei, fúziós oldalt képviselte, ami mostanában egyre nagyobb teret kap a zenénkben. Ez a lemezen csak a Psyché dalban, a Török dalokban és a Máttyás-mesében manifesztálódott még. A lemez erősen énekközpontú, főképp régiesebb vonós zenét és ezt a néhány fúziós számot tartalmazza. A felépítés elég laza, főképp a téma a lemez kövása.

Amellett, hogy az album a magyar népzene heterogenitását mutatja be, s a dalok egy képzeletbeli utazásra hívják a hallgatót, amelynek során bebarangolhatja régmúltunk fontos állomásait, az *amor fati* zenéjének vannak állandó, összetartó elemei is. A dalokban megképződő lírai én gyakran nőnemű (például: *Az ifjú boszorkányéneke* – Csávás, *A talányfejtő lány meséje*, *Psyché*), az előadásmódban sokszor bukkannak fel balladisztikus vonások, az album jellegzetes hangulata a melankólia, témája a (legtöbbször be nem teljesült) szerelem. (F) *A ballada műfaja nagyon közel áll hozzám, a lemezen három ballada is megszólal. A balladák az első olyan dalaink a magyar énekes folklórban, amelyek a női szenvedésre reflektálnak, és ha az éneklő nem is E/1-ben beszél el a baját, a balladaszereplők karakterein keresztül mégis kimondhatóvá válnak kimondhatatlan dolgok. Ez egyébként általánosságban is elmondható az énekléssel kapcsolatban. Idén volt egy konferencia a Hangvető szervezésében a cigány hallgató műfajról, és ott fogalmazta meg egy kutató, hogy a legmélyebb fájdalmaikat is kiénekelhették a közönségnek a nők a hallgatókon keresztül. Példaként azt hozta, hogy a nők elmondhatták a férjüknek énekekben, hogy mennyire fáj nekik, ha az megveri őket. Ezt sima szóval sosem lehetett volna verbalizálni retorzió nélkül. A dalok valahogy mégis keserűessé válnak – egy játékos ritmusváltás, egy felszabadultabb közzjáték, egy táncolható bridge, egy reménytelibb sor; a zenekar változatos eszközökkel vonja be a remény állapotát a dalokba. Elsősorban ennek köszönhető, hogy a dalokból sugárzik a fájdalmas hangokkal átszótt életszeretet, a pozitívan értelmezett „beletörődés” az emberre mért balsorsba, amik nem elagatják, hanem megerősítik a lelket. Az album címe éppen ezt a sorsszeretetet tükrözi. (F) *A szerelem a lemez kövása valóban. Bár sokszor érzem azt, hogy nem tudok mindent kifejezni a népdalok szövegén keresztül, mivel más problémákra reflektálnak, mint amikkel most én küzdök, azonban a szerelem témájában tūpontosak a dalok. Ez egy olyan egyetemes érzés (vagy probléma), amelyről nagyfokú őszinteséggel, empátiával beszélnek a dalok, és a humor, ironia, öröm, fájdalom is helyet kap ezekben a szövegekben. Szalay Fatima hangján megszépül a düh, megkapóvá válik a keserűség, a zenekari játék pedig képes felszabadítani a hallgatót ezek alól a nehéz érzelmek alól. Fájdalmasan vonzó az a világ, amely a szűk egy óra alatt kiteljesedik a dalokban, majd egy katartikus ponton le is zárul a Köszönöm – Szék című**

utolsó számban; szinte az album mottójaként idézhető a következő sorpár: „boldog volnék, ha búsulnék / ha a bának helyed adnék”.

Az album megjelenése után a zenekar tovább bővült, valamint több tagcsere történt; Szalay Fatima, Avas Bendegúz és Szlama László mellé Thorpe Gáspár (gitár), Kónya Előd (hegedű, kanna), Bálint László Domonkos (brácsa, gardon) és Dénes Ábel (nagybőgő) csatlakozott. Már ebben a felállásban jelennek meg az *Ezeregy* live session dalai, a projekt keretében hat zene hangzik fel, melyeknek témája ismét a szerelem, és bár az őszi, elmúlásba hajló hangulatot az *amor fati* megtartotta, jól láthatók a változások is. (F) *Eredeti funkcióját tekintve a folklór közösségi műfaj alapvetően. Viszont amint ezt színpadra adaptáljuk, megjelenik benne az egyén, és én nagyon szigorúan csak olyat vagyok hajlandó énekelni, amiben benne érzem magam, amit igaznak érzek. Ebből nem engedek, és biztos, hogy ez is összefügg azzal, ahogy változik velem együtt a zeném is. Ugyanakkor azt hiszem, hogy minél inkább egyéni valami, annál inkább lehet kapcsolódni hozzá. Nem kell sematikusnak és általánosnak lennünk talán ahhoz, hogy a befogadónak örömet okozzon a zenénk. Mostanában kijött néhány új dalunk, melyeknek a szöveghasználata individuális, van, amit én írtam, és most van először olyan, hogy írnak nekem emberek, hogy ez nekik jelent valamit, érzéseket hoz fel bennük. A népzene elsősorban termékenyítő szereppel bír, és bár a hagyományokhoz hűek maradtak a zenészek, a karakterüket megtartották, ezáltal modernebb hangszerelésben adják közre a dalokat – köztük az elsőt, amit Szalay Fatima írt. A live session formátum megőrzi az élő játékban rejlő energiát, zenei közösségük dinamikáját, egyúttal a minimális utómunkának, s videófelvételnek köszönhetően hitelesebb képet kapunk a zenekarról – mintha a próbaterembe lennénk be, koncerten vennénk részt, közelebb kerül a zenekar a hallgatóhoz. (F) Az *Ezeregy* cím azért is jelent nekem sokat, mert nagyon kifejezi a mostani állapotomat. A most született és születő dalaimban végigtekintek az eddigi harminc évemen, összegzem szerelmeimet, veszteségeimet, fájdalomaimat, alkalomadtán örömeimet is. Az *Ezeregy* éjszaka meséi is valójában a túlélésért fonódtak estéről estére, és bár szerencsére én nem jutottam *Seherezáde* sorsára, mégis ez a fajta történetmesélő, eklektikus zeneiség és a több nyelv és kultúra keverése egyre jobban kibukik belőlem.*

A saját dal előtt először a *Psyché*, másodszer a *Hallgató* jelent meg. A *Psyché* már az albumon is szerepelt, kissé ki is lógott a koncepcióból, nemcsak azért, mert Weöres Sándor és Szapphó versei adják a szövegét, hanem mert Szalai Fatima első lépéseit jelentették a szövegalkotási folyamatban. (F) *Iszonyú izgalmas volt nekem a kilépés a keretek közül, amelyekben húsz éven keresztül léteztem. Azóta sorra születnek dalok, idén bekerültem az Artisjus mentorprogramjába, mely a „Dalszerzés éve” hívószóra jött létre. Ott Palya Bea mentorál, izgalmas, érdekes és nagyon hasznos, örömet adó folyamat ez. Főképp szövegeken dolgozom, dallamokat meg kell tanulnom kreálni még. Egyébként talán van egy nulladik dalom is, a *Psyché* dala, amely már az első lemezen is fenn van, és most kicsit új hangszereléssel live sessionként is felfoelttük az *Ezeregy* keretein belül. Ennek a szövege Weöres Sándor *Psyché*-kötetének egyik versén alapszik, melynek a címe *Dall*. A dal a 16 éves szerelmes *Psyché* három strófája a szerelem stádiumairól, kamaszosan, régies nyelvezettel. Refrénként egy Szapphó-*

töredéket éneklek, az Édesanyám nem perdül a rokka... kezdetűt. Valahogy ez a két szöveg nagyon szép párbeszédben áll egymással, pedig több ezer év és hatalmas kulturális távolság választja el őket egymástól. A versek szövegeihez ugyan csak a legkisebb mértékben nyúlt, mégis jó érzékkel választotta el az első két versszakot az utolsótól, és illesztette a töréspontra Szapphó sorait refrénként, hogy izgalmas ív jöjjön létre, ami az összetartozás különböző stációit járja be: a kiszolgáltatottságát („tiéd vagyok, érts-meg, légy ovatos hozzám”), a törekenységét („nem perdül a rokka, oly szakadós ma a szál”) és a magányét („ha nem várlak, sírok; és ha várlak, félek”). A *Hallgató* roma és magyar nyelven éneklí meg a szerelemben gyökerező mély fájdalmat, mielőtt a könnyedebb hangvételű, *Szóke herceg* címre keresztelt saját dal következne.

Jól érezhető, hogy a népzenei hagyományokból indultak ki a zenészek, ugyanakkor már modern melódiák is megjelennek a hangszerelésben, különösen a gitárjáték, nagybőgő, illetve klarinét révén – ugyanakkor a refrén nélküli dalszövegen érezhető nyomot hagytak a lírai panaszdalok. A *Szóke herceg* egy tömör, háromszor három sorban megírt szerelmi történet kontúrja, két alak által határolt körvonal, amit az illúziók töltenek ki. A szövegben minden háromsoros strófa megismétlésre kerül; ennek köszönhetően pedig minden versszak új esztétikai minőségbe kerül, lelepleződik, illuzórikus mivolta megtörik. A versszakok felépítése eleve a pozitív-negatív pólus konstellációit tárja fel, így a kezdő strófa a fellángolás-udvarlás-lekicsinylés tengelyén értelmezhető, míg az ismételt eléneklése jobban kihallhatóvá teszi a bókokban, udvarlásban megbúvó igazságtalanságot, ami az utolsó sorban kerül aláhúzásra: „azt mondtad, hogy jó vagyok, de mégsem elég jó hozzád”. A versszakok belső logikájában mindig két idilli állapotot megéneklő sort követ egy illúziót megtörő zárósor, ami szándékoltnál hosszabb – így a kiéneklésben is kiemelt szerephez juthat. A második strófa látszólag szép emlékeket idéz fel, de a zárósor mindezt nosztalgikus, megszépített köntösben adja közre: „ketten együtt egy biciklin, mintha két gyermek játszana”. A zenekari játék hermetikusan választja el az első két strófát az utolsótól; ez a törés a dalszövegben is megtalálható, ugyanis a korábban jól palástolt szemrehányások egyértelmű panaszba válnak át: „merre lépjek, meg ne törjél, miért nem jöttél el?”. Így a két végpont közötti kontraszt szinte tapinthatóvá válik: az ismétlésekkel épphogy felszínre került igazságtól a dal befejezéséig a nyílt, őszinte panasztételig jut a lírai én, és ez a szép benne: inkább a valódi sorsával barátkozik meg, minthogy hamis emlékekbe zárja magát. Az út felénél vagyunk; az *Ezeregy* utolsó három dala azonban csak lapzártá után jelenik meg – így Önökre marad a feladat, hogy a hátralévő lépéseket megtegyék. Előjáróban annyit mondhatok: megéri.

(F) Az *Ezeregy live session dalai jövőre talán kiegészülnek egy második lemezzé, most egy nagyon termékeny időszakban vagyok, remélem, hogy ennek jövőre egy újabb album lesz az eredménye.*